

Jerzy Stefański

Redakcja posoborowego "Martyrologium Romanum" z 2001 roku

Seminare. Poszukiwania naukowe 25, 23-38

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JERZY STEFAŃSKI

REDAKCJA POSOBOROWEGO *MARTYROLOGIUM ROMANUM* Z 2001 ROKU

1. PRACE NAD REDAKCJĄ *MARTYROLOGIUM*

Po uchwaleniu Konstytucji Liturgicznej (1963. 12. 04) przez Sobór Watykański II, na początku 1964 roku papież Paweł VI powołał specjalną Radę (*Consilium*) do wykonania postanowień i postulatów zawartych w powyżej wymienionej Konstytucji Liturgicznej. Jedną z pierwszych i zasadniczych decyzji *Consilium* było powołanie 39 Grup Studyjnych (*Coetus a studiis*), które miały przygotować nowe redakcje zreformowanych ksiąg liturgicznych. Każda Grupa Studyjna składała się od 5 do 7 konsultorów, z których jeden pełnił funkcję przewodniczącego (*relator*), a inny – sekretarza. Za nową redakcją księgi MrR¹ (*De martyrologio*) odpowiedzialna była Grupa Studyjna nr 24. Od samego jednak początku władze *Consilium*, mając na uwadze rewizję podstawowych ksiąg liturgicznych (Mszał, Rytuał, Pontyfikał), odłożyły problem MrR na późniejsze lata.

Po roku 1970 opracowano pierwsze kryteria redakcyjne na temat kierunku prac nad przyszłym MrR. Postanowiono najpierw przygotować, zgodnie z kryterium nauk historycznych, podstawowy zestaw świętych i błogosławionych oficjalnie czczonych w całym Kościele. Miało to ułatwić prace nad generalnym kalendarzem dla Kościoła powszechnego. Każdemu ze świętych czy błogosławionych w tym pierwszym, roboczym *repertorium*, ma towarzyszyć krótkie *elogium* (czyli „pochwała” obejmująca i streszczająca charakterystyczny rys życia i świętości danej osoby). Szereg bowiem przedtrydenckich ksiąg MrR umieszczało przy imionach świętych owe syntetyczne „historie” z życia danej osoby, stąd zwykło nazywać się owe księgi „martyrologiami historycznymi”. Owe pierwsze propozycje redakcyjne postulowały, aby *elogium* w nowym MrR nie było ani zwięzłą biografią, ani informacją natury bibliograficznej, ani też historią kultu danego świętego czy błogosławionego. Owszem, wszystkie powyżej wymienione elementy muszą być na etapie redakcyjnym zaprezentowane, lecz na osobnej, spe-

¹ *Martyrologium Romanum*

cialnej kartce. Redaktorom MrR posłuży to dla potwierdzenia autentyczności i wiarygodności źródeł na temat danej osoby. Na tych specjalnych, uzupełniających, kartkach (tzw. *les fiches bleues*) należy umieścić także datę dekretu kanonicznego lub beatyfikacyjnego. W wypadku braku takiego papieskiego dokumentu, trzeba wskazać na inne świadectwa historyczne potwierdzające zaistnienie autoryzowanego przez władzę duchowną odpowiedniego kultu.

Elogium jest wystarczające, zdaniem redaktorów, jeśli poza wymienieniem imienia, miejsca życia i śmierci, podkreśli się wyjątkowy charyzmat danej osoby. Taka „pochwała” świętości (*elogium*) nie powinna przekraczać 4-5 linijek druku. Jedynym wyjątkiem mogłyby być elogia dotyczące grup starożytnych męczenników, ze względu na to, że prezentują one niedościgłe świadectwo życia pierwotnego Kościoła. Elogia nie powinny odpierać zarzutów zawartych w legendach ani dyskutować na temat rzekomych czy kontrowersyjnych faktów powtarzanych w biografii niektórych świętych. Świętych należy prezentować w formie pozytywnej, wolnej od dyskusyjnych opinii. Jeśli jednak nie będzie można pominąć sławnego wydarzenia, choćby nawet kontrowersyjnego, wobec faktu braku naukowych źródeł obalających to „wydarzenie”, należy opatrzyć je zastrzeżeniem *ut fertur*, względnie oprzeć się na cytacji starożytnego autora. W zasadzie nie ma przeciwwskazań, aby przejmować niektóre elogia z wczesnośredniowiecznych ksiąg *Martyrologium*, jednakże z przyczyn ściśle naukowych zachodzi to raczej rzadko. Owe najwcześniejsze elogia są prawie zawsze zbyt długie, zawierają często banalne informacje i nie są wolne od błędów natury historycznej.

Sumarycznie, w kwestiach elogiów, redaktorzy przypominali, że muszą one zawierać zawsze szereg elementów stałych, które pozwolą na ich ujednoliconą formę w przyszłym MrR. Chodzi tu o imię, miejsce życia, tytuł oraz czas życia (*nomen, locus, titulus, tempus*). Odnośnie do tytułu świętego obowiązują normy podane w *Calendarium Romanum* z roku 1969 (cap. II – *Commentarius, Proprium de Sanctis*, n. 3, pp. 82-83). Te powyższe wskazania były konieczne ze względu na to, że eksperci (*periti*) mieli pochodzić z różnych stron świata.

Przy rewizji starożytnych katalogów świętych należy przedsięwziąć szczególną ostrożność i obiektywność. Owe katalogi są niekiedy prywatnego i autorskiego pochodzenia. Samo zaś występowanie nazwiska określonego świętego w takim lokalnym wykazie nie jest jeszcze wystarczającym świadectwem uprawionego kultu. W wątpliwych przypadkach należy poszukiwać także innych, naukowo rzetelnych świadectw. Wiadomo jednak, że nie będzie to zawsze łatwe lub wręcz możliwe. Kongregacja Kultu Bożego proponuje zatem, aby w początkowym etapie redakcyjnym przygotować na każdy dzień podwójny zestaw świętych. Pierwszy z nich zawierałby imiona tych świętych, do których nie zgłasza się żadnych wątpliwości, drugi natomiast obejmowałby zestaw osób, co do których tytuł świętości względnie pragmatyka kultu domaga się jeszcze dodatkowych uzupełnień i dokumentacji. Kongregacja Kultu Bożego zachęca tutaj autorytety naukowe całego świata do szczerego i otwartego przedstawiania swych opinii

w prezentowanej materii. Owi „biegli” (*periti*) powinni uwzględniać świętych czczonych we własnym regionie, ale także tych, którzy z określonych racji nie zostali umieszczeni w regionalnych katalogach, a z pewnością na taki zaszczyt zasłużyli.

Równocześnie zaproponowano „biegłym”, aby na kartkach przysyłanych na adres Kongregacji, umieszczano podwójny zestaw wiadomości dotyczących poszczególnych świętych czy błogosławionych. Pierwszy z nich zawierałby dane biograficzne, czyli kolejno: imię, miejsce śmierci lub aktualnego grobu, dokładne lata, względnie wiek życia, opis męki lub życia. Przy tym ostatnim punkcie należy podać bibliograficzne dane potwierdzające istniejące już opracowanie życiorysu określonej osoby znajdujące się w naukowo poważnym repertorium łacińskim i greckim, względnie Kościoła Wschodniego. Powyższą dokumentację życia osoby świętego można uzupełnić dodatkowymi danymi opierającymi się na historycznych kronikach, urzędowych katalogach czy innych naukowych źródłach.

Drugi zestaw informacji, jaki mieli dostarczyć biegli (*periti*), związany był z problematyką kultu określonego świętego. Najpierw należało zaprezentować źródła i dokumenty liturgiczne, które potwierdzają istnienie kultu danego świętego np. poprzez kalendarz Kościoła lokalnego, formularz mszalny (w danym sakramentarzu czy Mszale), oficjum brewiarzowe, czy inny dokument kościelny. Należy dołączyć również zestaw kościołów dedykowanych danemu świętemu, ewentualnie obrazy i posągi potwierdzające ten kult. Użyteczne będą również wszelkie dokumenty o znaczeniu historycznym, a także literackim, które mają związek z problematyką kultu opisywanego świętego. Niezbędne będzie zawsze wykazanie wszystkich dokumentów autorytetów kościelnych ogłaszających, potwierdzających czy porządkujących kult omawianego świętego. Chodzi tu o dekryty papieskie, Kongregacji watykańskich, biskupa miejsca, itd.

Na wstępnym etapie prac nad nowym MrR, Kongregacja nie zamierzała wprowadzać żadnych limitów ilościowych odnośnie do świętych, których dokumentacja, pomimo naukowego wysiłku pozostaje niewystarczająca np. ze względu na to, że ich kult przez wieki wygasł czy osłabił się, względnie był początkowo ograniczony do bardzo małego kręgu terytorialnego lub cała dokumentacja opierała się wyłącznie na objawach kultu (a nie na źródłach historycznych odnoszących się do biografii świętego). Taka sama „liberalna” początkowa opcja miała dotyczyć także świętych Kościołów Wschodnich, którzy żyli po roku 1054. Ostateczną decyzję włączenia tej kategorii świętych do przyszłego MrR należy podjąć w dalszej perspektywie, uwzględniając także niełatwe aspekty ekumeniczne w tej materii.

W wyniku tych pierwszych wskazań i norm, w dniu 20 sierpnia 1971 został wydany (techniką powielaczową) pierwszy, roboczy projekt *Martyrologium Romanum*. Na 170 stronach umieszczono zestaw 3497 świętych i błogosławionych. Każde imię z tego katalogu opatrzone notą zawierającą dane chronologiczne, hi-

storyczne i geograficzne. Obok alfabetycznego indeksu propozycji nowego zestawu świętych i błogosławionych, umieszczono indeks z poprzedniego oficjalnego *Martyrologium Romanum*, w celu łatwiejszego uchwycenia imion nie przewidzianych do katalogu nowego MrR.

W roku 1972 decyzją ówczesnego sekretarza Kongregacji Kultu Bożego, abpa A. Bugnini'ego, powołano bardziej zorganizowaną grupę studyjną dla przyspieszenia prac nad rewizją MrR. Na relatora, czyli przewodniczącego grupy, został wyznaczony Jacques Dubois OSB, znany autorytet w problematyce hagiograficznej. Kongregacja miała wówczas nadzieję, że będzie można więcej uwagi poświęcić przyszłej księdze MrR, gdyż zostały już ukończone najbardziej pracochłonne kwestie związane z redakcją nowego Mszału Rzymskiego, jak też ksiąg Liturgii Godzin, a prace nad rewizją szeregu nowych obrzędów sakramentalnych były w znacznym stopniu zaawansowane, choć jeszcze nie ukończone.

W międzyczasie wystąpiły jednak pewne trudności i spowolnienia w rytmie prac Kongregacji (np. kontrowersje związane z nowym obrzędem sakramentu pojednania, wiele krytycznych opinii atakujących styl i merytoryczne aspekty pracy Kongregacji Kultu Bożego, a zwłaszcza usunięcie abp. A. Bugnini'ego ze stanowiska sekretarza Kongregacji Kultu Bożego i połączenie tejże z Kongregacją Dyscypliny Sakramentów 11 lipca 1975). Wszystkie te problemy sprawiły, że redakcyjne prace nad MrR zostały zamrożone na wiele lat.

Okres poważniejszych i przyspieszonych prac nad nowym MrR związany jest z powołaniem nowego zespołu fachowców z dziedziny hagiografii pod redakcją wielkiego autorytetu w tej dziedzinie, Jacques'a Dubois'a OSB. Pierwszym zadaniem nowego zespołu, podjętym na organizacyjnym spotkaniu (15-20 IV 1985), było uporządkowanie dotychczasowego materiału znajdującego się w Archiwum Kongregacji. Chodziło tutaj przede wszystkim o skatalogowanie wszystkich elogiów nadesłanych przez różnych ekspertów i ocenę ich przydatności i możliwości wykorzystania w przyszłym MrR. Po wstępnych pracach ustalono, że w formie dojrzałej i kompletnej jest zaledwie 1658 elogiów, co stanowiło 44% fiszek znajdujących się w Archiwum Kongregacji. Po ustaleniu wstępnego, roboczego projektu „katalogu bazowego” (*elenco base*), który obejmował ponad 5000 imion świętych i błogosławionych, zaaprobowane elogia stanowiły zaledwie 1/3 przewidywanych imion przyszłego MrR.

Ustalono wówczas *modus procedenti* prac redakcyjnych na najbliższe miesiące. Oto pięć głównych założeń redakcyjnych:

a) wszystkie nadchodzące od ekspertów elogia poddać możliwie szybkiej analizie i ewentualnym uzupełnieniom, aby nie dopuścić do nawarstwienia się zaległości;

b) przygotować szereg uzupełniających katalogów, które ułatwią wielowymiarową orientację na temat posiadanego i nadsyłanego materiału do przyszłego MrR. Chodzi tu o sześć różnorodnych zestawień – katalogów. Oto one:

1 – indeks alfabetyczny wszystkich imion świętych i błogosławionych, aby uniknąć ewentualnych powtórzeń imion tych samych osób. Należy pamiętać, że niektórzy z nich występują nie tylko z imionami chrzcielnymi, ale także przejętymi z tradycji zakonnej, ze zwyczajów rodzinnych, a także lokalnych;

2 – katalog wg kolejnych dni i miesięcy roku. Odpowiada on dotychczasowemu tradycyjnemu uszeregowaniu imion świętych i błogosławionych. Byłoby pożądane, aby w tym katalogu zostały umieszczone wszystkie imiona, które kiedykolwiek znalazły się w jakimkolwiek znanym historycznym *Martyrologium*. Pomoże to w procesie późniejszej rewizji, a nawet selekcji. Imiona należy zestawiać w porządku chronologicznym, z wyjątkiem imion świętych, którzy znajdują się już w posoborowym generalnym Kalendarzu Rzymskim. Te osoby należy umieścić na początku każdego dnia. Ten „roboczy” katalog ukaze równocześnie, że na niektóre dni roku przypada nieproporcjonalnie duża ilość wspomnień świętych i błogosławionych. Wprowadzenie w przyszłym MrR zasady pewnej proporcjonalnej liczby imion na każdy dzień roku będzie zadaniem trudnym i delikatnym;

3 – katalog geograficzny zestawiający imiona świętych wg miejsca ich pochodzenia z uwzględnieniem danego kontynentu oraz aktualnie stosowanej i używanej terminologii topograficznej. Bez podejrzeń o usiłowanie zachowania pewnej sztucznej „równowagi geograficznej”, w przyszłym MrR należy równocześnie ukazać uniwersalność idei świętości w całym świecie. Będzie to oczywiście połączone z koniecznością pomijania w nowej księdze MrR tych grup świętych i błogosławionych, których kultu w niektórych regionach świata można nie zauważać, gdyż teren, miejsce czy region jest już reprezentowany przez bardziej znane, sławne i czczone osoby kanonizowane czy beatyfikowane;

4 – indeks imion zestawiony zgodnie z chronologią wieków. Trudno zachować tutaj ilościowe proporcje dla każdego z wieków, gdyż notowano w historii Kościoła okresy szczególnie intensywnego życia duchowego. Ten katalog imion poprzez epoki historyczne ukazuje, że Kościół zawsze pozostawał wierny swej misji kontynuacji zbawczego dzieła Chrystusa;

5 – katalog imion wg kategorii świętości, obowiązującej w Mszałe, Kalendarzu i Liturgii Godzin (czyli najpierw apostołowie, potem męczennicy, pasterze, itd.);

6 – katalog imion wg przynależności do określonej rodziny zakonnej (odnośnie do zakonników), względnie wg pełnionych funkcji odnośnie do osób świeckich czy duchownych (np. misjonarze, założyciel Kościoła, biskup itd.).

c) należy skatalogować wszystkich świętych i błogosławionych według przynależności do kalendarza własnego danego kościoła lokalnego. W tym celu zostanie opracowany specjalny list do wszystkich biskupów świata – ordynariuszy, z prośbą o przysłanie na adres Kongregacji zestawu wszystkich imion osób oficjalnie czczonych w kościele lokalnym i oczywiście równocześnie pochodzą-

cych z tego regionu. Ponadto w takim liście można umieścić prośbę, aby biskupi wyrazili swoje *desiderata* oraz *propositiones* odnośnie do przyszłego MrR;

d) zgodnie z tradycją wszystkich odnowionych posoborowych ksiąg liturgicznych, także księga MrR zostanie ubogacona odpowiednim teologiczno-pastoralnym „Wprowadzeniem” (*Praenotanda*);

e) ostateczną redakcję MrR należy poprzedzić zebraniem opinii spoza zespołu redakcyjnego na temat finalnego kształtu księgi MrR. W tym celu projekt MrR należy rozesłać do szerokiego kręgu ekspertów oraz krajowych komisji liturgicznych. Stanowi to zresztą rutynową praktykę stosowaną przez Kongregację przy tego rodzaju przedsięwzięciach.

W czasie powyżej wspomnianego posiedzenia nowej grupy roboczej w dniach 15-20 kwietnia 1985 r., sprawdzono stan posiadania elogiów świętych i błogosławionych, o które wcześniej poproszono różnych ekspertów, czy wręcz określone zespoły, którym zlecono przygotowanie tychże elogiów zgodnie z ich własnymi kompetencjami (np. Instytut Liturgiczny w Trewirze dla opracowania wszystkich elogiów świętych i błogosławionych z terenu Niemiec; profesorów Papieskiego Instytutu Wschodniego dla przygotowania zestawu imion z ówczesnej Czechosłowacji, Jugosławii, Związku Radzieckiego, Węgier i Polski; Kurii Generalną OO. Dominikanów czy Jezuitów dla osób z własnej rodziny zakonnej, itd.). Na tym posiedzeniu uporządkowano zespoły ekspertów, dobierając, jeśli była taka merytoryczna potrzeba, nowych fachowców. W sumie korzystano z usług 45 ekspertów (nie licząc ekspertów pracujących w zespołach) podzielonych na 16 grup tematycznych. Kryterium dystrybucji na poszczególne grupy było „geograficzne” pochodzenie świętych i błogosławionych w połączeniu z dziejami Kościoła, zarówno powszechnego, jak też lokalnego. Należało również uwzględnić odrębność poszczególnych rodzin zakonnych oraz tradycji Kościołów Wschodnich.

Dla pełnej orientacji rozmachu i rzetelności prac nad redakcją MrR podajemy poniżej zestaw owych 16 grup tematycznych, które objęły w schematyczny sposób główne obszary studiów nad elogiami. Dotyczyły one świętych i błogosławionych z następujących środowisk i krajów:

- I. Italia (19 podgrup tematycznych!);
- II. Francja (7 podgrup);
- III. Hiszpania, Portugalia, Ameryka Łacińska (8 podgrup);
- IV. Święci i błogosławieni Kościołów Wschodnich;
- V. Anglia, Walia, Szkocja;
- VI. Irlandia;
- VII. Czechosłowacja, Jugosławia, Rosja, Węgry i Polska;
- VIII. Austria, Niemcy, Szwajcaria;
- IX. Kraje Beneluxu;
- X. Skandynawia;

- XI. Stany Zjednoczone Ameryki;
- XII. Kanada;
- XIII. Afryka Północna;
- XIV. Święci i błogosławieni Zakonu Dominikańskiego;
- XV. Święci i błogosławieni z Towarzystwa OO. Jezuitów;
- XVI. Święci i błogosławieni z rodzin zakonnych karmelitańskich.

Zgodnie z powyżej już wzmiankowanymi sugestiami Grupy Studyjnej pracującej nad rewizją MrR, Kongregacja ds. Kultu Bożego skierowała w dniu 22 maja 1985 r. pismo do wszystkich biskupów ordynariuszy Europy z prośbą o współpracę w redakcji nowej książki MrR. W liście tym przypomniano najpierw, że Kongregacja po okresie przerwy na nowo podjęła prace nad rewizją MrR. Została ona powierzona grupie ekspertów reprezentujących różne kraje i środowiska. Ze względu na to, że MrR jest swoistym zapisem historii Kościoła, będącej odbiciem życia i przykładu świętych pochodzących z różnych krajów, epok i kultur, dla kompletności tej książki wymagana jest współpraca, na tyle na ile to możliwe, przedstawicieli wszystkich diecezji. Współpraca ta polega na nadesłaniu na adres Kongregacji do dnia 31 października 1985 r. katalogu świętych i błogosławionych, którzy mają bezpośredni związek z diecezją poprzez narodzenie, śmierć, działalność pastoralną, męczeństwo, miejsce pochodzenia, kult, itp.

Istotnym programowym impulsem dla prac nad nową edycją książki MrR były wskazania i postulaty zgłoszone na Plenarnym Kongresie przez członków Kongregacji ds. Kultu Bożego w dniu 16 października 1985 r., czyli zespołu kardynałów i biskupów – istotnego organu tejże Kongregacji. Członkowie Kongregacji potwierdzili słuszność dotychczasowego kierunku redakcyjnych poszukiwań i zmian związanych z nową księgą MrR. Postulowali przy tym, aby w tym nowym opracowaniu znalazły się elogia wszystkich świętych, których kult został oficjalnie uznany przez Kościół.

Ważnymi redakcyjnymi etapami w procesie ostatecznej redakcji edycji książki MrR było opracowanie dwóch wzorcowych wydań przyszłego MrR. Nie były one kompletnymi księgami *Martyrologium*, gdyż ich przeznaczeniem było dostarczenie konsultorom i ekspertom wzorcowego materiału dyskusyjnego w formie *specimen*. Pierwsza z tych ksiąg, z dnia 3 czerwca 1986 r., zawierała propozycję MrR ograniczającą się wyłącznie do miesiąca stycznia. Tytuł: *Martyrologium Romanum. Ianuarius*, pp. 98. Każdy dzień miesiąca zawierał podwójny zestaw imion. Pierwszy katalog, obszerniejszy, obejmował imiona wszystkich świętych i błogosławionych zebranych razem z różnych historycznych ksiąg *Martyrologium*, jak też współczesnych, naukowych opracowań hagiograficznych.

Drugi katalog imion, który następował bezpośrednio po pierwszym i dotyczył oczywiście również każdego dnia miesiąca, obejmował już znacznie mniejszy zestaw świętych i błogosławionych. Każdemu z wybranych świętych i błogosławionych towarzyszyło krótkie *elogium*. Kryterium owego drugiego zestawu

imion, przeznaczonych dla przyszłego MrR była historyczna sprawdzalność życiorysu i kultu danej osoby oraz stopień jej popularności w dzisiejszych czasach.

W wyniku naniesionych uwag, poprawek i innych propozycji, w dwa lata później, 29 października 1988 roku, zespół redakcyjny Kongregacji przygotował następną roboczą edycję przyszłego MrR. Adresowana była ona do konsultorów Kongregacji, którzy mieli obradować i dyskutować nad tym schematem w listopadzie 1988 r. Schemat zawierał elogia dla trzech pierwszych miesięcy roku (styczeń – luty – marzec). A oto pełen tytuł owego źródłowego roboczego dokumentu: *Congregatio pro Cultu Divino, Martyrologium Romanum. Schema paratum pro „Consulta” mense novembrii 1988 celebranda*, Romae, die 29 octobris 1988, pp. 220. Do tego schematu dodano także te osoby, które żyły przed podziałem w roku 1054 i cieszyły się autentycznym kultem potwierdzonym przez kompetentne władze kościelne oraz były ujęte w różnych kalendarzach kościołów orientalnych noszących nazwę *menologium*, czy *synaxarium*.

Bardzo ważnymi dla końcowej redakcji MrR były opinie wyrażone na ten temat w czasie istotnych dla struktury funkcjonowania Kongregacji spotkań określanych jako *Plenaria*. Biorą w nim udział mianowani przez papieża tzw. *membra Congregationis*, czyli kardynałowie i biskupi. Interesująca nas *Plenaria* miała miejsce w dniach od 30 kwietnia do 4 maja 1996 r. w siedzibie Kongregacji, z osobistym udziałem Jana Pawła II. W przemówieniu do uczestników *Plenaria* papież nadmienił, że nadszedł już czas, aby realizację księgi MrR doprowadzić do szczęśliwego finału i aby mogła ona dołączyć do szeregu już odnowionych innych ksiąg liturgicznych. Papież przypomniał, że święci swoim życiem ukazują wyjątkową współpracę z łaską. Stanowią oni dla wierzących nie tylko przedmiot „pamiętki” i kultu, lecz pokazują, że tajemnice Odkupienia stały się ich osobistym dobrem i udziałem.

Kardynałowie i biskupi – uczestnicy *Plenaria* potwierdzili swym autorytetem słuszność kierunku prac komisji przygotowującej nowe MrR. Zgodzili się jednogłośnie z tezą, że w tej nowej księdze muszą znaleźć się imiona wszystkich świętych, którzy w jakimkolwiek czasie byli za zgodą odpowiednich władz kościelnych czczeni, zarówno w wymiarze Kościoła powszechnego, jak też lokalnego, czy jakiegokolwiek rodziny zakonnej. Odnośnie do umieszczenia w tejże księdze wszystkich błogosławionych, należy wziąć pod uwagę możliwości, także typograficzne – aby nie spowodować powstania zbyt obszernego dzieła. Członkowie *Plenaria* zgodzili się również z opinią komisji odnośnie do nie włączania do MrR świętych „orientalnych”, których kult powstał po roku 1054 i zawężony jest jedynie do Kościołów Wschodnich nie będących w łączności ze Stolicą Apostolską.

2. PREZENTACJA KSIĘGI *MARTYROLOGIUM* Z ROKU 2001

W dniu 29 czerwca 2001 r., w uroczystość św. Piotra i Pawła, prefekt Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, kard. G. M. Medina Estevez, podpisał dekret ogłaszający wydanie edycji typicznej, przerepracowanej w wyniku i ducha posoborowej odnowy, księgi liturgicznej *Martyrologium Romanum*. W ten sposób został ukończony prawie 40-letni proces przygotowania i redakcji ostatecznej z szeregu wszystkich przepracowanych ksiąg liturgicznych.

Nowa księga liturgiczna składa się z następujących części:

- a) Dekret Kongregacji promulgującej nową księgę MrR;
- b) *Praenotanda*;
- c) Wskazania na temat księżycowej rachuby czasu;
- d) obrzęd lektury *Martyrologium*;
- e) elogia dla celebracji przypadających w ruchome dni Kalendarza;
- f) zestaw czytań biblijnych;
- g) zestaw oracji;
- h) elogia świętych i błogosławionych w układzie 12 miesięcy;
- i) alfabetyczny spis świętych i błogosławionych.

Ad. a) Dekret oznajmia, że nowa księga MrR została zaaprobowana przez papieża Jana Pawła II i z jego autorytetu jest promulgowana, a przez Kongregację ogłoszona jako edycja typiczna. Jak każdy normatywny dokument Stolicy Apostolskiej, także i ten rozpoczyna się od motywacji teologicznej, od przypomnienia istotnego przesłania doktrynalnego. W wypadku analizowanej przez nas księgi chodzi o podkreślenie paschalnego zwycięstwa Chrystusa, ukazanego w życiu świętych i pozostających z nimi w komunii w Kościele, rozumianym jako Ciało Mistyczne Chrystusa, wszystkich jego wiernych. W części historycznej dekret przypomina, że Kościół poprzez wieki, w różnoraki sposób, utrwał pamięć świętych osób i ich działalności. Oficjalnie uczynił to poprzez *editio princeps* księgi *Martyrologium Romanum* papieża Grzegorza XIII z roku 1584. To pierwotne wydanie w dalszych dziejach Kościoła, z racji nowych redakcji i rozwoju Kalendarza oraz innych przyczyn natury historycznej, decyzjami kolejnych papieży było na nowo redagowane, poprawiane, powiększane. Te przepracowania nie były jednak wolne od powtórzeń, pewnego chaosu czy innych błędów. Zaciążyły tu bowiem mocno wpływy starożytnego *Martyrologium* łacińskiego, potocznie nazywanego „hieronimowym”, który z kolei zredagowany został, jak wiadomo, z różnych kalendarzy, czyli z rzymskiego, afrykańskiego i syryjskiego. Uzasadniona zatem była norma Konstytucji Liturgicznej (art. 92 c) postulująca, aby „opisy męczeństwa i żywoty Świętych uzgodnić z prawdą historyczną”.

Ad. b) „Wprowadzenie” do MrR, zwyczajowo otwierające wszystkie posoborowe odnowione księgi liturgiczne, składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów. Pierwszy traktuje o świętości w ekonomii zbawienia. Przypomina, że każdy człowiek jest powołany do świętości. Źródłem zaś i wzorem świętości jest osoba

Jezusa Chrystusa, który nadal żyje w swoim Kościele. Wszyscy zaś w Kościele w szczególny sposób powołani są do życia w Chrystusie. Drugi rozdział przybliży sens czci świętych. Wszelka celebracja na cześć świętych, ze swej natury i istoty zmierza do Chrystusa i w Nim się wypełnia, gdyż On jest „koroną wszystkich świętych”. Kościół zaś ustanawia, że kult publiczny przysługuje tylko tym sługom Bożym, którzy autorytetem właściwych władz kościelnych zostali zaliczeni w poczet świętych lub błogosławionych. Trzeci rozdział „Wprowadzenia” w syntetyczny sposób opisuje liturgiczny wymiar księgi *Martyrologium Romanum*, jej zależność od starożytnych kalendarzy liturgicznych, konieczność jej odnowy i uzupełnień, które dokonywały się poprzez wieki dziejów Kościoła. Celebrowanie zaś obchodów ku czci świętych musi odbywać się zgodnie z obowiązującymi normami. Nie mogą one oczywiście przesłaniać świąt, których treścią są misteria zbawienia. W tym rozdziale znajdziemy ważną informację dotyczącą zawartości nowej księgi MrR. Są w niej najpierw umieszczeni wszyscy święci obecni w Kalendarzu Rzymskim ze względu na ich uniwersalne znaczenie dla Kościoła obrządku rzymskiego. Ponadto znajdziemy tam wielu świętych, choć nie wszystkich, pochodzących z różnych Kościołów lokalnych oraz osoby należące do wielu rodzin zakonnych, a mające prawo do kultu liturgicznego.

Następny rozdział (IV) podaje praktyczne wskazania odnoszące się do wielorakiej problematyki kultycznej związanej z księgą MrR. Art. 34 przypomina tutaj, że wszystkim świętym umieszczonym w MrR można dedykować tytuł danego Kościoła. W przypadku zaś tytułu kościoła przewidzianego dla osoby beatyfikowanej wymagany jest indult Stolicy Apostolskiej, chyba że imię tej osoby znajduje się już we wcześniej aprobowanym kalendarzu diecezjalnym czy narodowym. Jeśli chodzi o obrzędową lekturę *elogium*, to należy brać je zawsze z dnia następnego i najlepiej wysłuchać je w zgromadzeniu chórowym, choć oczywiście można tego dokonać także poza chórem. Sposób obrzędowego zastosowania lektury MrR zostanie podany poniżej. Przedostatni rozdział *Praenotanda* dedykowany jest ewentualnym wydaniom MrR na użytek Kościoła lokalnego względnie danej rodziny zakonnej. Może być ono wydane albo jako samodzielne *proprium*, albo w formie specjalnego dodatku (*appendix*) do księgi MrR. W takiej edycji mogliby się znaleźć: święci i błogosławieni nieobecni w oficjalnej księdze MrR; osoby, które w tradycji kościoła lokalnego obchodzone są w innym dniu albo o innym stopniu obchodów liturgicznych aniżeli podane w MrR; osoby, dla których przewiduje się obszerniejsze *elogium*, nie przekraczające jednakże „limitu” 40 słów.

Ostatni rozdział „Wprowadzenia”, zgodnie z tradycją wszystkich odnowionych ksiąg liturgicznych, omawia uprawnienia Konferencji Biskupów w zakresie adaptacji. Do ich kompetencji należy czuwanie nad właściwym, integralnym przekładem z łaciny na języki ludowe. Nie należy jednak umieszczać w danym dniu miesiąca elogiów świętych czy błogosławionych czczonych w obrębie całego kraju przed elogiami osób wymienionych w generalnym Kalendarzu Rzymskim. Elogia natomiast osób o znaczeniu jedynie regionalnym, diecezjalnym czy

znanych tylko w obrębie danej rodziny zakonnej, po aprobacji przez Stolicę Apostolską, powinny znaleźć się w Dodatku (*Appendix*) do księgi MrR wydanej autorytetem określonej Konferencji Biskupów.

Ad. c) Wskazania na temat księżycowej rachuby czasu (*De pronuntiatione lunae. Ad libitum peragenda*) służą do precyzyjnego określenia dnia i miesiąca w krajach, w których nadal praktykuje się kalendarz księżycowy. Zestaw bowiem elogiów w księdze MrR poprzedzony jest na szczycie każdego dnia potrójnym określeniem daty:

- zwyczajem współczesnym są podane kolejne dni i miesiące;
- według tradycji rzymskiej są zaznaczone kalendy, nony oraz idy (*calendae, nonae, idus*);

- zestaw cyfr i liter do ustalenia daty według kalendarza księżycowego.

Choć ten system w kulturze europejskiej nie jest już tak znany i popularny (dlatego podany jest we wstępnej części MrR *ad libitum*), jednak ma on jeszcze praktyczne zastosowanie w niektórych kościołach lokalnych. Przede wszystkim jednak warto tu najpierw przypomnieć argument natury biblijnej. Wszystkie ruchome obchody liturgiczne w kalendarzu liturgicznym zależne są od dnia Paschy, dnia Zmartwychwstania Chrystusa, a ten przecież obliczany jest wg kalendarza lunarne i przypada, jak wiadomo, zawsze w pierwszą niedzielę po wiosennej pełni księżyca. Ma to znany związek z Paschą żydowską. Aktualnie z kalendarza księżycowego korzystają jeszcze niektóre Kościoły chrześcijańskie (np. Kościół Etiopski, Koptyjski), niektóre wspólnoty chrześcijańskie w krajach, w których stosuje się kalendarz lunarne (np. w Chinach, w Wietnamie, Malezji, w części Korei) oraz mniejszości chrześcijańskie w krajach islamskich, które zachowały taką właśnie rachubę czasu.

Zasady obliczeń dni kalendarza MrR, podane wzorcowo w osobnej tabeli, pozwalają określić daty wg kalendarza księżycowego na okres 30 lat, czyli do roku 2030. Istotne są tutaj dwie zasadnicze liczby: tzw. złota liczba (*numerus aureus* – porządkowa liczba roku w 19-letnim cyklu lat) oraz tzw. epakta (*epacta*), czyli liczba podająca różnicę dni między rokiem słonecznym a księżycowym w poszczególnych latach owego 19-letniego cyklu księżycowego (tzw. cyklu Metona). Znajomość korelacji tych liczb służy do precyzyjnego obliczenia daty obchodów uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego i oczywiście wszystkich pozostałych liturgicznych obchodów zależnych od tej daty.

Ad. d) Podany sposób liturgicznego zastosowania MrR przewiduje podwójną możliwość jego wykorzystania: w czasie i poza sprawowaniem Liturgii Godzin. W czasie Liturgii Godzin połączone jest to zazwyczaj z chórowym odmawianiem *Laudes*. Bezpośrednio po oracji końcowej, lektor odczytuje elogia danego dnia, kończąc je przewidzianym rytualnym dialogiem. Następuje potem krótkie czytanie biblijne, odpowiednia oracja oraz końcowe błogosławieństwo. Ten schemat

można oczywiście połączyć także z każdą „Modlitwą w ciągu dnia”. Dalsze rubryki podają inne celebracyjne możliwości.

Można oczywiście odczytać elogia danego dnia także bez łączności z Liturgią Godzin. Odbywa się to zasadniczo w chórze, w sali kapitulnej albo nawet przed posiłkiem. Obrzęd ma zasadniczo podobną strukturę, jak ta powyżej podana, czyli powiązana z odmawianiem *Laudes*.

Ad. e) Zestaw elogiów (w sumie 16) przeznaczonych na ruchome, szczególnie uroczyste dni roku liturgicznego, które są zależne od mobilnej daty Paschy, jest konieczny z tej prostej przyczyny, że wszystkie te szczególne dni, obdarzone własnym *elogium*, nie mogą być z tej właśnie racji umieszczone pod stałą określoną datą w rocznym kalendarzu MrR.

Ad. f) Zestaw krótkich czytań, z alternatywnymi – łącznie 66, podzielony jest na trzy zasadnicze działy: czytania na dni roku liturgicznego (*Proprium de tempore*); czytania na uroczystości Pańskie, uroczystości Maryjne i ku czci Świętych (*Proprium Sanctorum*) oraz czytania na celebracje wspólne, Maryjne lub ku czci Świętych (*Communio*).

Ad. g) Oracje, jakkolwiek są dowolną częścią obrzędowej lektury MrR, stanowią jednak duże doktrynalne ubogacenie każdorazowej celebracji. Nowa księga proponuje zestaw 37 tekstów oracyjnych. Żaden z nich nie jest kompozycją zupełnie na nowo zredagowaną. Wszystkie one występowały wcześniej jako *Collecta*, *Post Communionem* względnie *Super populum*, w średniowiecznych kodeksach liturgicznych. Najwięcej z nich, bo aż 23 przejętych zostało z *Sacramentarium Veronense*, a 7 z sakramentarza gelazjańskiego. Pozostałe oracje występowały już wcześniej w sakramentarzu gregoriańskim, w *Missale Gothicum*, w *Liber Ordinum*, itd.

Ad. h) Zasadniczą zawartość księgi MrR wypełniają elogia ku czci świętych i błogosławionych, których kult w Kościele ma znamiona oficjalnej autentyczności, nie budził nigdy zastrzeżeń i został zweryfikowany według kryteriów ściśle naukowych. Elogia są specyficznym zapisem dziejów Kościoła, od starożytności po dzień dzisiejszy. Łączna ilość elogiów obejmuje 6538 nazwisk. Ostatnimi błogosławionymi włączonymi do *Martyrologium* są osoby wyniesione przez papieża Jana Pawła II w czasie jego pielgrzymki na Ukrainę w czerwcu 2001 roku. Warto tu przypomnieć, że znaczny wpływ na zawartość księgi MrR miał aktualnie panujący papież. W czasie jego pontyfikatu, do chwili ostatecznej redakcji MrR, zostało beatyfikowanych 1265 osób, z tego 1016 osób zostało uznane za męczenników. Kanonizowane były 452 osoby, z tego 401 z kategorii świętych męczenników.

Tak ogromna ilość imion w MrR, nie oznacza jednak, że księga ta zamierzała podać absolutnie kompletny indeks wszystkich świętych czczonych w Kościele „od czasów Abła sprawiedliwego aż po dzień dzisiejszy”. Historia podpowiada nam tutaj, że ewentualne wątpliwości odnośnie do kultu danej osoby dotyczą wyłącznie czasów przedtrydenckich, gdyż od roku 1588 (roku powołania Św. Kon-

gregacji Rytów) kwestie te przybrały ramy dokładnie określonego, ścisłego, prawnego procesu. Występowanie zatem imienia danej osoby w księdze MrR oznacza, że nie ma żadnej wątpliwości odnośnie do jej kultu, gdyż jest on potwierdzony autorytetem kompetentnej władzy Kościoła. Odwrotnie zatem, brak danej osoby w katalogu MrR potwierdza jedynie, że nie ma wystarczających źródeł historycznych uzasadniających w naukowy sposób istnienie autoryzowanego przez Kościół kultu określonej osoby.

Elogia zaprezentowane na każdy dzień miesiąca zostały ułożone w logiczny, przejrzysty sposób. Kryterium kolejności ich występowania oparte jest na chronologii ich życiorysów, jakkolwiek, w odróżnieniu od poprzednich, wcześniejszych ksiąg MrR, nie są zaznaczone daty ich śmierci (względnie wieku w niektórych przypadkach). W wypadku jednak, jeśli na dany dzień Kalendarz Rzymski przewiduje obchody ku czci określonego świętego, jego *elogium* umieszcza się na czele danego dnia, aby podkreślić jego uniwersalne znaczenie dla całego Kościoła powszechnego. Ponadto, takie *elogium* zaznaczone jest dodatkowo w sposób typograficzny poprzez powiększony charakter druku w porównaniu do pozostałych imion występujących w tym samym dniu. Kolejność imion opatrzona jest cyframi arabskimi. Jeśli jednak przy takiej cyfrze występuje gwiazdka (*asteriscus*), oznacza to, że kult danej osoby ograniczony jest do Kościoła lokalnego względnie obchodzony jest przez daną wspólnotę zakonną. Celebracyjnym ułatwieniem, pozwalającym rozpoznać kategorię liturgicznych obchodów ku czci danego świętego, jest przestrzeganie zasady umieszczania w *elogium* już na samym jego początku odpowiedniego terminu liturgicznego: *sollemnitas*, *festum* lub *memoria*. Jeśli natomiast obchód danego świętego ma kategorię wspomnienia dowolnego (*memoria ad libitum*), *elogium* rozpoczyna się bezpośrednio od wymienienia najpierw samego imienia, bez żadnego już wymieniania kategorii obchodów dnia liturgicznego. We wszystkich pozostałych przypadkach elogia rozpoczynają się od zaznaczenia elementów geograficznych.

Każde *elogium* składa się z kilku zaledwie stałych elementów, tradycyjnie tworzących, już od najstarszych MrR, istotę *elogium*. Zasadnicza różnica, widoczna w nowym MrR, polega jedynie na jakościowej weryfikacji tychże elementów. Starano się zachować zawsze wyszczególnienie miejsca śmierci świętego (datę śmierci nowe MrR podaje jedynie w indeksie – o tym jeszcze poniżej). Spotykamy jedynie w nielicznych przypadkach pośrednie określenie czasu życia. Ma to miejsce np. wówczas, gdy wymienia się imię bardziej znanego imperatora rzymskiego lub innego władcy, których imiona tradycyjnie i nierozłącznie powiązane są z okresem krwawych prześladowań Kościoła. Zostały również pominięte w elogiach nieistotne dla figury i osobowości danego świętego wszelkie dotychczasowe informacje o dacie konsekracji biskupiej czy święceń kapłańskich, o translacjach czy inwencjach relikwii, konfirmacjach kultu, zdziałanych cudach, itd.

Imionom towarzyszą zazwyczaj określenia precyzujące ich *status* w Kościele, np. apostoł, męczennik, dziewica, biskup, prezbiter, diakon, misjonarz, małżonek, wdowa, syn lub nauczyciel wiary. Odnośnie do stopni hierarchicznych, w elogiach znajdziemy jedynie ich esencjalne określenie. Dlatego redaktorzy nie stosują terminu „arcybiskup”, „patriarcha” czy „metropolita”, a jedynie „biskup”. Dla kapłanów przewiduje się łaciński termin *presbyter*. W sytuacji jednakże historycznej wątpliwości, czy dana osoba w starożytności chrześcijańskiej miała święcenia kapłańskie czy raczej sakrę biskupią, MrR używa wówczas terminu *sacerdos*, w którym ostatecznie mieszczą się obydwie stopnie święceń. Istotą jednak każdego *elogium* jest krótkie określenie charyzmatu osobowości danej osoby, istotny rys świętości czy zasadnicze dzieło życia, w którym zrealizowało się w pełni zbawcze misterium Chrystusa.

Nowe redakcje elogiów prezentują rzetelne świadectwo długoletniego naukowego wysiłku dużego zespołu ekspertów. Z tekstów elogiów wyłaniają się święci i błogosławieni wszystkich epok dziejów Kościoła, obejmują wszystkie kontynenty świata i przekraczają wszelkie bariery natury politycznej, kulturalnej, społecznej czy ideologicznej.

Ad. i) Księgę *Martyrologium Romanum* kończy jedynie jeden indeks, pomimo wcześniejszych zapowiedzi obiecujących co najmniej pięć. Oficjalny indeks zawiera w porządku alfabetycznym zestaw wszystkich imion świętych i błogosławionych, występujących w MrR. Obok imienia podany jest dzień i miesiąc kalendarza, w którym to imię występuje oraz cyfra wskazująca na wewnętrzną kolejność tegoż *elogium* we wskazanym dniu. Liczba w nawiasie przy każdym imieniu wskazuje na datę śmierci (*dies natalis*).

Dla wiernych i rzetelnych przekładów MrR na języki ludowe niezbędna będzie pomoc ze strony Kongregacji Kultu Bożego w postaci dodatkowych indeksów. Sekretarz tejże Kongregacji zapewnił, że Kościoły lokalne mogą w tym względzie liczyć na dodatkowe indeksy traktujące materię MrR według zestawu nazwisk, tytułu liturgicznego, kategorii – statusu w Kościele, według kolejnych wieków oraz według proveniencji geograficznej (nazwy miejscowości). Przygotowywany jest także katalog podstawowych źródeł historycznych, na których opiera się aktualne *Martyrologium Romanum*.

3. UWAGA KOŃCOWA

Martyrologium Romanum jest księgą liturgiczną.² Nie spełnia zatem funkcji *repertorium* hagiograficznego ani też katalogu wybitnych przedstawicieli Kościo-

² Por. literaturę przedmiotu: J. Stefański, *Martyrologium*, Encyklopedia Katolicka, t. 11(2006), kol. 1478-1479; Tenże, „*Martyrologium Romanum*” z 2001 roku. *Prezentacja księgi*, „Liturgia Sacra” 9 (2003), z. 1, s. 41-47; Tenże, *Nowa edycja typiczna „Martyrologium Romanum” z roku*

ła. Nie ma również ambicji, aby stanowić naukową podstawę dla następnego, uaktualnionego kalendarza uniwersalnego czy też kalendarzy kościołów lokalnych. W sensie pozytywnym księga MrR, zgodnie z doktryną Kościoła, wskazując na kult konkretnych świętych, przedstawicieli wszelkich stanów i profesji społecznych z wszystkich epok i kontynentów, przybliży wierzącym różnorakie modele heroicznych naśladowców i świadków Chrystusa. Święci i błogosławieni ujęci w zestawie MrR, potwierdzają swym przykładem, że świętość życia jest zwyczajnym, choć trudnym powołaniem każdego wierzącego. Świętym bowiem nikt się nie rodzi, lecz staje. I to nie od razu, lecz przez całe życie! Bo „święty” – to inne imię chrześcijanina. Każdego!

THE 2001 EDITION OF THE *MARTYROLOGIUM ROMANUM*

Summary

The fathers of the Second Vatican Ecumenical Council decreed that ‘liturgical books are to be revised as soon as possible’ (SC 25) with respect for all the theological, historical and pastoral criteria (cfr. SC 23). In SC 92c it is clearly laid down that ‘the accounts of martyrdom or the lives of the saints are to accord with the facts of history’.

For that purpose, in 1964, Pope Paul VI set up a special Council (Concilium) to carry out all the decisions and directives contained in the above-mentioned Constitution on the Sacred Liturgy. One of the first and most basic decisions was to create thirty-nine study groups, which were to prepare new editions of reformed liturgical books. Each group consisted of five to seven consultants of whom one was leader (relator), another secretary.

The 24th study group was responsible for the new edition of the Roman Martyrology (De martyrologio). The catalogue of Saints and Blesseds was checked, and the lives of the Saints (eulogia) and data of their liturgical cult were critically analysed and coordinated. This material formed the basic catalogue.

Important stages on the way to the final edition of the Martyrology were studies of two prototype versions. These were not complete drafts of the Martyrologium; their purpose was to provide consultants and experts with sample discussion material in the form of specimens. On 21 June 2001, Solemnity of Saints Peter and Paul, Cardinal G. M. Medina Estevez, Prefect of the Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments, signed the decree for the publication of the typical edition of the Martyrologium Romanum, revised as a result of and in the spirit of renewal of Vatican II.

Nota o Autorze: **Ks. prof. dr hab. Jerzy Stefański** – kapłan diecezji gnieźnieńskiej. Studia spec. KUL oraz Instytut Liturgiczny w Rzymie. Habilitacja w 1988 na ATK w Warszawie. 1970-73 pracownik Kongregacji do Spraw Kultu Bożego (Watykan), konsulator tejże Kongregacji w latach 1984-94, Wykładowca liturgiki w Prymasowskim Seminarium Duchownym w Gnieźnie. Od 1985 Gastprofessor na Uniwersytecie w Moguncji. Kierownik Zakładu Teologii praktycznej na

Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Autor wielu książek i artykułów o tematyce liturgicznej także w języku niemieckim i włoskim.

Słowa kluczowe: Sobór Watykański II, Martyrologium Romanum, Consilium, Grupa studyjna, eulogia, Kongregacja, katalog Świętych, księga liturgiczna